УДК 340.132:341

Д. Л. Вітюк,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії,
історії права і держави та
конституційного права,
М. О. Маховка,
здобувач вищої освіти
Університету державної
фіскальної служби України

ДО ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПРИРОДИ ВИБОРЧОГО ПРАВА ТА ТРАДИЦІЇ ВИБОРНОСТІ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У цій статті проаналізовано основні підходи до розуміння природи та сутності виборчого права та формування традиції виборності влади в Україні.

Ключові слова: *держава, влада, виборче право, суб'єктивне виборче право, об'єктивне виборче право, виборче законодавство, виборчі обов'язки.*

В данной статье проанализированы основные подходы к пониманию природы и сущности избирательного права и формирования традиции выборности власти в Украине.

Ключевые слова: *государство, власть, избирательное право, субъективное избирательное право, объективное избирательное право, избирательное законодательство, избирательные обязанности.*

This article analyzes the main approaches to understanding the nature and essence of electoral law and the formation of a tradition of electoral power in Ukraine.

Key words: *state, power, electoral law, subjective electoral law, objective electoral law, electoral law, election obligations.*

Незалежна Україна з 1991 року входить у світову спільноту як рівноправний суб'єкт міжнародного права. Проте при формуванні демократичної держави важливе значення має отримання законодавчим органом своєї легітимності безпосередньо від народу.

Слід зазначити, що в усіх демократичних державах світу, формування законодавчого органу парламенту залежить від типу виборчої системи, що застосовується у країні. Українському виборчому законодавству притаманна досить висока динамічність, що, на жаль, не сприяє стабілізації в політичній сфері. У зв'язку із виборчою боротьбою до парламенту України, що відбувається щоразу з проведення виборів, актуальним сьогодні залишається питання формування виборчої системи України.

На виборах до парламенту України використовувалися різні виборчі технології, не завжди передбачені та врегульовані законодавством. При визначенні загальних засад формування парламенту не можна ігнорувати історичний досвід існування виборчих традицій та технологій

© Вітюк Д. Л., Маховка М. О., 2017

України. Для повноти вивчення сучасних виборчих технологій важливим є аналіз історичного досвіду виборчої боротьби.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлюється й тим, що демократичні трансформації та розвиток суспільства зумовлюють необхідність усебічного аналізу особливостей функціонування та ролі виборчого права в процесі становлення сучасної держави. Таке дослідження дозволяє більш детально охарактеризувати процедури реального втілення в життя не тільки волі первісного носія влади, але й особливостей формування центральних органів держави та вироблення дієвого механізму народовладдя. Відтак, обрана тема дослідження відповідає вимогам актуальності.

У науковій літературі дослідженнями природи права в загальному розумінні та виборчого права зокрема займалися такі автори, як: М. О. Баймуратов, В. М. Безчастний, В. В. Дудченко, С. Д. Князев, С. В. Ківалов, Н. В. Мішина, В. С. Нерсесянц, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, В. Н. Руденко, М. І. Ставнійчук, В. Є. Чиркін, Ю. С. Шемшученко.

Метою статті є розкриття природи виборчого права та сутності традиції виборності влади в Україні. Крім того, спробуємо здійснити комплексний науковий аналіз основних понять, термінів і категорій, за допомогою яких описують традицію виборності влади в Україні.

Сучасна демократія є відкритою системою відображення розвитку правління народу *у* відповідності до права. Така система має конструюватися відповідно до існуючих загальносвітових традицій і новацій організації та діяльності виборчої влади. Сам механізм реалізації участі громадян як основних суб'єктів виборчого права в суспільно-політичних процесах передбачає насамперед створення досконалого виборчого законодавства. Таке законодавство дозволить прискорити впровадження в суспільне життя демократичних і прогресивних конституційних засад.

На думку В. М. Безчастного, виборче право – це сукупність юридичних норм, що закріплюють права громадян обирати й бути обраними в органи державної влади, а також право відкликання виборцями обраних осіб, які не виправдали їхньої довіри [4, с. 23].

Традиційна конституційно-правова доктрина визначає поняття «виборче право» в об'єктивному й суб'єктивному значеннях:

– об'єктивне виборче право – це система правових норм, регулюючих порядок організації та проведення ви-борів (інститут конституційного права);

– суб'єктивне виборче право – це система суб'єктивних прав громадянина щодо його участі *у* формуванні представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Слід розрізняти активне й пасивне виборче право. Активне виборче право – це встановлене законом суб'єктивне право громадянина особисто брати участь у виборах; пасивне виборче право – це встановлене законом суб'єктивне право громадянина бути обраним [5, с. 15].

Можливість використання пасивного виборчого права громадянином залежить від ряду умов: місцеві або загальнодержавні вибори, вибори президента чи інші.

Законодавчі вимоги щодо реалізації громадянином свого активного й пасивного виборчого права досить різні. Зокрема, в Україні голосувати на виборах до Верховної Ради України може дієздатний громадянин України, який на момент виборів досяг 18 років. Проте реалізувати своє пасивне виборче право, тобто бути обраним народним депутатом України, може громадянин України, який на момент виборів досяг 21 року [2, с. 187].

Так, у ст. 21 Загальної декларації прав людини зазначено: «Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися в періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному та рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» [3].

Отже, можемо стверджувати, що виборче право належить до природних прав людини, оскільки Загальна декларація прав людини 1948 року є фіксацією фактичного фундаменту свободи, правосуддя та миру у світі, а також зумовлює цілісний підхід до захисту прав людини, за яким економічні, соціальні та культурні права, громадянські та політичні права є повністю взаємопов'язаними та рівнозначними.

У світлі зазначених положень цілком доцільно припустити необхідність розширення розуміння виборчого права від традиційного (позитивістського) зрівнювання його із системою встановлених та забезпечених державою норм до природного, притаманного людині від народження права, яке потребує регламентації в чинному законодавстві лише для створення належних умов його використання, втілення в життя та захисту.

У цьому аспекті, по-перше, необхідно переосмислити доцільність розгляду виборчого права в об'єктивному та суб'єктивному значенні, а по-друге, розмежовувати такі поняття, як виборче право та виборче законодавство.

На думку Є. М. Черних, у правовій сфері поняття «об'єктивне-суб'єктивне» несуть значно менше відбивне й пізнавальне навантаження порівняно із широтою їхнього філософського використання. З переходом у правову площину поняття «об'єктивне» й «суб'єктивне», як правило, втрачають найбільш цінне філософське значення віддзеркалення справжності буття явищ. Поняття «об'єктивне» та «суб'єктивне» у праві, на відміну від філософії, не мають предметного значення, є виключно якісними, предикативними концептами, що засвідчує відсутність у них будь-якого власного юридичного наповнення, змісту. Догматичні по-няття об'єктивного й суб'єктивного права відображають передусім способи або форми існування права та повною мірою не розкривають сутнісно-змістовної сторони феноменів, що відбивають. Обидва поняття є потенційованими, тому що не вичерпуються наявним буттям: вони вміщують у собі буття майбутнє, тобто можливість, яка до реалізації існує як тенденція. При цьому суб'єктивне право як можливість у цьому сенсі завжди конкретніше порівняно з абстрактним об'єктивним правом. У гранично широкому метафізичному сенсі об'єктивне право може розумітися як деяке трансцендентне та етичне за своєю природою розум-не начало, що нізвідки не виводиться [5, с. 18].

Не слід плутати «об'єктивізацію» права з правом, оскільки існує певна діалектична єдність об'єктивного та суб'єктивного права в описах і поясненнях феномену права. Якщо будемо дотримуватися запропонованих В. В. Дудченко положень, де «об'єктивне право є системою суб'єктивних прав, які захищені законами», то прийдемо до висновку, що не існує суттєвих відмінностей між суб'єктивним та об'єктивним значеннями права. Останнє значення лише відображає сукупність суб'єктивних прав, регламентованих законом.

Виборчі права громадян виступають засобом, який забезпечує відтворення електоральних основ державної влади та потребує відповідної правової регламентації, що знаходить своє вираження в нормах виборчого законодавства.

Виборче законодавство є багатогранним суспільно-політичним явищем, яке за своїми цілями та завданнями спрямоване на державне забезпечення та охорону демократичного

процесу виборів і дотримання правопорядку всіма суб'єктами виборчого процесу під час виборчої кампанії.

У свою чергу, виборче право є природною, невід'ємною та невідчужуваною свободою індивіда брати участь в організації управління соціумом та реалізації народовладдя завдяки можливості обирати (активне виборче право) та бути обраним (пасивне виборче право). Це трансцендентне та етичне розумне начало, що нізвідки не виводиться та властиве природі людини від її народження.

Отже, виборче право поєднує в собі не тільки цінності, але й оціночні поняття, відповідає природній свободі людини, критеріям справедливості та рівності.

Інша річ у тому, що важливою складовою виборчого права є осмисленість. Особа має досягнути певного віку, мати відповідні соціально-психологічні особливості для того, щоб втілювати в життя виборче право. У конституційному праві ці положення отримали вираз у категорії «виборчих цензів», тобто спеціальних умов, дотримання яких дозволяє реалізовувати виборчі права. Не виникає сумніву, що тут йдеться вже більшою мірою про дієздатність особи.

Таким чином, формування якісної державної влади та демократичний розвиток суспільства пов'язані зі створенням ефективного та такого, що відповідає вимогам прав і свобод людини, механізму здійснення народовладдя. Зазначені процеси відбуваються через створення сприятливих умов політичної участі громадян у житті держави, розвиток політичної культури, активізацію процесів становлення громадянського суспільства.

Розкриття сутності та природи виборчого права дозволяє отримати уявлення про особливості організації державної влади в сучасному, демократично орієнтованому суспільстві, виявити закономірності його розвитку та визначити оптимальні шляхи подальшого демократичного поступу країни.

На основі проведеного загальнотеоретичного аналізу категорії «виборче право» стало можливим сформулювати такі визначення:

– виборче право – це усвідомлена, природна, невід'ємна та невідчужувана свобода індивіда брати участь в організації управління соціумом та реалізації народовладдя завдяки можливості обирати (активне виборче право) та бути обраним (пасивне виборче право);

– виборче законодавство – це система норм, принципів і положень, закріплених у нормативно-правових актах, які встановлюють порядок, організацію та процедуру проведення виборів, референдумів та інших форм народовладдя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бержель. – М. : Nota Bene, 2000. – С. 74–75.

2. Дудченко В. В. Проблема концептуалізації права II Актуальні проблеми держави і права / В. В. Дудченко. – О. : Юрид. літ., 2005. – Вип. 24. – С. 187–194.

3. Загальна декларація прав людини : від 10 грудня 1948 р. / ВР України // База даних «Законодавство України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. В. М. Безчастного. – 2-ге вид. – К. : Знання, 2008. – 467 с.

5. Черних Є. М. Об'єктивне і суб'єктивне право: теоретико-правові аспекти співвідношення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Є. М. Черних. – К. : Київський нац. ун-т внутрішніх справ, 2008. – 20 с.